

Agnieszka Jakubowska

Politechnika Koszalińska

PROBLEM POLARYZACJI ROZWOJU OBSZARÓW PERYFERYJNYCH NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

THE POLARIZATION OF PERIPHERAL AREAS: AN EXAMPLE OF ZACHODNIOPOMORSKIE VOIVODSHIP

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, regionalne zróżnicowanie poziomu aktywności gospodarczej, polaryzacja wzrostu, polityka regionalna, obszary wzrostu gospodarczego

Key words: economic growth, regional differences, economic activity, polarized growth, regional policy, growth areas

Abstrakt. Przeprowadzono analizę różnic w tempie rozwoju poszczególnych regionów w kontekście zjawiska polaryzacji rozwoju. W opracowaniu szczególną uwagę zwrócono na różnice regionalne w województwie zachodniopomorskim. Największe „rozprzestrzenienie” efektów ośrodka wzrostu widać w przypadku powiatu koszalińskiego (obszar B), który dla wszystkich analizowanych wskaźników wykazał wyższą tendencję wzrostu niż przyjęty jako punkt odniesienia powiat grodzki Koszalin. Efekt ten utrzymał się jednakże również w przypadku poziomu stopy bezrobocia, co w tej sytuacji oznacza, że spadała ona wolniej niż na obszarze Koszalina.

Wstęp

Problem zróżnicowania w poziomie i tempie rozwoju społeczno-gospodarczego stał się obecnie przedmiotem wielu dyskusji wśród teoretyków ekonomii, jak również przedmiotem wielu badań prowadzonych na zlecenie organów rządowych i samorządowych. Szczegółowość prowadzonych w tym zakresie analiz sprowadza się jednakże z reguły do poziomu regionów lub podregionów, co w konsekwencji powoduje, iż diagnozy stawiane w dokumentach planistycznych szczebla wojewódzkiego odnoszą się do rozwoju województwa jako całości, pozycjonując je na tle średniej krajowej. Popularność endogenicznych koncepcji rozwoju sprawiła, iż to właśnie region stał się obecnie kluczową płaszczyzną projektowania i realizacji procesów ekonomicznych, jak również kreowania polityki gospodarczej.

W wielu modelach ekonomicznych opisuje się przesłanki regionalnego zróżnicowania gospodarek (m.in. model biegunów wzrostu [Perroux 1978]), teoria polaryzacji Hirschmana i Myrdala, tzw. nowa geografia ekonomiczna [Krugman, Venables 1995], a tym samym podkreśla się znaczenie aglomeracji jako tzw. bieguna wzrostu inicjującego rozwój gospodarczy regionu, oraz poprawę funkcjonowania lokalnych rynków pracy. Rola tych ośrodków w procesach rozwoju gospodarczego jest analogiczna do roli kapitału ludzkiego, jako czynnika „sprawczego” w procesach wzrostu Lucasa [Lucas 1988].

Celem badań była analiza problemu przestrzennej alokacji aktywności gospodarczej na poziomie powiatów województwa zachodniopomorskiego w kontekście oceny zjawiska polaryzacji rozwoju oraz skali występowania efektów aglomeracyjnych. Województwo zachodniopomorskie jest obszarem charakteryzującym się wyższą niż przeciętna stopą bezrobocia przy jednoczesnym wyższym niż średni poziomie dochodu w przeliczeniu na 1 osobę (dane na lata 2010-2011). Biorąc pod uwagę nierównomierny rozkład aktywności gospodarczej, determinowany głównie występowaniem gospodarki postpegeerowskiej, uznać należy, iż województwo stanowi ciekawy przykład do oceny skali procesów polaryzacji oraz zróżnicowania w poziomie oraz tempie rozwoju gospodarczego zachodzących wewnątrz województwa. Elementem założonej analizy ma być m.in. odpowiedź na pytanie o skalę natężenia zjawiska tzw. metropolizacji rozwoju rozumianego jako proces pogłębiających się różnic rozwojowych między dużymi ośrodkami gospodarczymi regionu a ich otoczeniem peryferyjnym. Zasadniczy materiał empiryczny odnosi się do poziomu NUTS 4 w latach 2005-2010, a dane uzyskane na poziomie powiatów posłużyły od opisu koniunktury gospodarczej na obszarach wyodrębnionych dla potrzeb artykułu. Pozwoliło to na stworzenie perspektywy analitycznej w ujęciu dynamicznym badanych procesów i w konsekwencji określenie poziomu skorelowania zmian w zakresie aktywności gospodarczej w badanych, przestrzennie zróżnicowanych obszarach. Zasadniczą część analizy poprzedzono krótkim wprowadzeniem do problemu zjawiska polaryzacji w kontekście osiągnięć teorii ekonomii.

Zjawisko polaryzacji rozwoju regionalnego w ujęciu koncepcji teoretycznych

Odpowiedzą na potrzebę wyjaśnienia dysproporcji w rozwoju regionalnym stały się w latach 50. XX wieku poglądy takich ekonomistów, jak: Hirschmann, Myrdal i Perroux, dowodzących w swoich teoriach, iż przynajmniej w krótkim okresie siły wolnorynkowe prowadzą wręcz do nasilania procesów inicjujących pogłębiające się zróżnicowanie (*divergence*) aktywności gospodarczej w poszczególnych regionach. Wspólną cechą tych koncepcji było przyjęcie założenia o cykliczności procesu rozwoju gospodarczego pobudzanego przez czynniki wzrostu i kumulacji efektów tego procesu w gospodarce. Koncentracja tworząca skupiska działalności gospodarczej jest więc naturalnym efektem istnienia tzw. korzyści aglomeracji. W tych warunkach rozwój gospodarczy charakteryzuje się polaryzacją w przestrzeni i sprzyja dywergencji dochodów regionalnych [Churski 2011]. Mardal dowodził, iż nierówności regionalne mają charakter „kumulatywny”, ponieważ opisany przez niego tzw. efekt wiru (*backwash effect*) powoduje wysysanie zasobów (kapitału, ale także siły roboczej i towarów) z regionów zacofanych gospodarczo w kierunku lokalnych centrów wzrostu. W długim okresie należałoby się spodziewać ekspansji tych centrów na regiony zacofane, jednak tzw. efekt rozprysku (*spread effect*) nie jest ani pewny, ani na tyle skuteczny, żeby wyrównać dysproporcje regionalne.

Teorię lokalnych centrów wzrostu rozwinął w swojej koncepcji polaryzacji Perroux. Zgodnie z jej założeniem dynamiczny rozwój inicjowany jest w tzw. biegunach wzrostu, które na podobieństwo pól magnetycznych przyciągają zasoby z innych obszarów, tworząc tym samym tzw. efekt polaryzacji [Rokicki 2008]. Również ta teoria zakładała, iż po pewnym czasie powinien pojawić się efekt rozproszenia polegający na pobudzeniu wzrostu obszarów pierwotnie „wypłukanych”. Efekt ten miał być naturalną konsekwencją rozwijających się powiązań podaży i popytu. Pierwotna polaryzacja rozwoju miałaby więc prowadzić do procesu konwergencji rozbudzonej aktywności gospodarczej.

Zjawisko konwergencji na poziomie regionalnym wyjaśniać miał również model tzw. rdzenia i peryferii zakładający istnienie określonych procesów, które są w stanie trwale różnicować poziom aktywności poszczególnych regionów, a jego głównym odkryciem było stwierdzenie, iż pewne rodzaje działalności podlegające efektom skali nigdy nie będą równomiernie rozłożone w przestrzeni. Tłumaczyć to mają powiązania popytowo-podażowe powodujące, iż koncentracja aktywności gospodarczej w ramach jednego obszaru jest opłacalna zarówno dla przedsiębiorstw, które zyskują dostęp do większego rynku zbytu, jak i dla zasobu siły roboczej mogącego wynegocjować wyższe wynagrodzenie. W konsekwencji koncentracja produkcji staje się procesem samonapędzającym się.

Polaryzacja aktywności gospodarczej w powiatach województwa zachodniopomorskiego

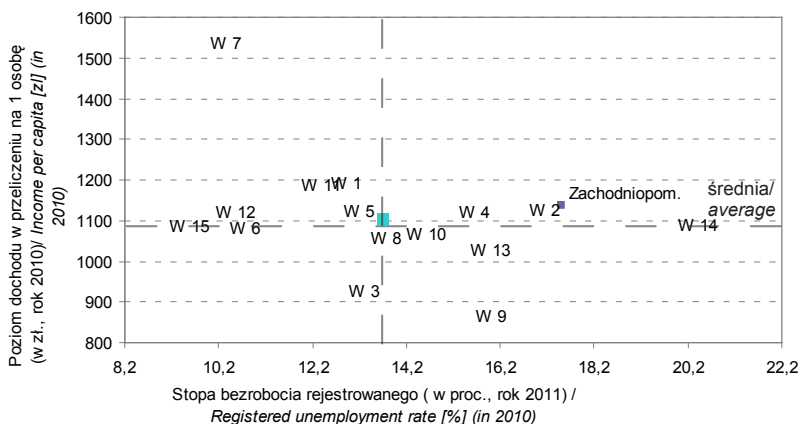
Województwo zachodniopomorskie należy do grupy województw o dużym udziale gospodarki postpegeerowskiej i jest zaliczane do regionów o najwyższym poziomie bezrobocia. W województwie znajdują się 63 miasta i 3128 wsi. Charakterystyczną cechą województwa zachodniopomorskiego jest skupienie potencjału demograficznego w zachodniej i wschodniej części województwa, podczas gdy część środkowa jest słabo zaludniona. Największymi miastami województwa są: Szczecin (407,8 tys. mieszkańców), Koszalin (107,4 tys. mieszkańców), Stargard Szczeciński (70,2 tys. mieszkańców), Kołobrzeg (44,9 tys. mieszkańców), Świnoujście (40,9 tys. mieszkańców), Szczecinek (38,5 tys. mieszkańców). Województwo to wyróżnia się tym, że przy trudnej sytuacji na rynku pracy ma jeden z najwyższych wskaźników poziomu dochodu w przeliczeniu na 1 osobę. Pozycję województwa zachodniopomorskiego na mapie relacji wskaźnika stopy bezrobocia rejestrowanego oraz poziomu dochodu na 1 mieszkańca przedstawiono na rysunku 1.

Województwo zachodniopomorskie ma wyższą niż przeciętną stopę bezrobocia, przy jednocześnie wyższym niż średni poziomie dochodu w przeliczeniu na 1 osobę. Sugeruje to dobrą koniunkturę gospodarczą na tym obszarze, jednakże ukazuje nieefektywność lokalnych rynków pracy w absorpcji wolnych zasobów.

W celu oceny skali zróżnicowania w poziomie oraz tempie rozwoju aktywności gospodarczej wewnątrz województwa zachodniopomorskiego umożliwiającej identyfikację procesów konwergencji regionalnej wyodrębniono w strukturze przestrzennej województwa trzy grupy powiatów z uwzględnieniem natężenia procesów aglomeracyjnych: powiaty grodzkie o liczbie ludności powyżej 100 tys. (powiat grodzki Szczecin oraz powiat grodzki Koszalin); powiaty o charakterze podmiejskim w stosunku do największych aglomeracji województwa (obszar A i obszar B) oraz powiaty o charakterze peryferyjnym w stosunku do dużych miast (obszar C). Strukturę poszczególnych grup oraz ich podstawowe charakterystyki przedstawiono w tabeli 1.

Rysunek 1. Mapa relacji stopy bezrobocia oraz poziomu dochodu na 1 osobę
Figure 1. The relationship between the unemployment rate and income per capita

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategia rozwoju... 2012
 Source: own study based Strategia rozwoju... 2012

W 1 dolnośląskie	W 6 małopolskie	W 11 pomorskie
W 2 kujawsko-pomorskie	W 7 mazowieckie	W 12 śląskie
W 3 lubelskie	W 8 opolskie	W 13 świętokrzyskie
W 4 lubuskie	W 9 podkarpackie	W 14 warmińsko-mazurskie
W 5 łódzkie	W 10 podlaskie	W 15 wielkopolskie

Tabela 1. Struktura obszarów wyodrębnionych do celów analitycznych oraz ich podstawowe charakterystyki
Table 1. The structure of areas selected for analytical purposes and their basic characteristic

Wybrany obszar/ Selected area	Gęstość zaludnienia [os./km ²]/ Population density [people/km ²]	Poziom urbanizacji/ Urban population [%]	Dochody z PIT i CIT per capita [zł]/Income from PIT and CIT per capita [PLN]	Stopa bezrobocia rejestrowanego/ Registered unemployment rate [%]	Firmy nowo zarejestrowane na 1 tys. mieszkańców/ Newly registered firms per 1,000 residents	Liczba podmiotów MŚP na 1 tys. mieszkańców/ No. of SMEs per 1,000 residents
Powiaty grodzkie o liczbie ludności pow. 100 tys./Urban districts with more than 100 thousand population						
M. Szczecin	1352	100,0	20 401,1	9,6	14,7	162,0
M. Koszalin	1284	100,0	20 914,3	10,7	11,6	174,1
Obszar A – powiaty podmiejskie w stosunku do powiatu grodzkiego Szczecin/ Area A – suburban districts in relation to the urban district of Szczecin						
Goleniowski	49	53,1	12 609,1	18,4	11,4	109,0
Gryfiński	44	45,8	14 009,5	21,9	10,9	102,6
Policki	104	51,2	10 252,0	17,0	16,0	132,2
Pyrzycki	55	42,2	10 913,0	27,2	10,5	94,5
Stargardzki	79	66,1	12 895,9	19,9	11,3	102,6
Obszar B – powiaty podmiejskie w stosunku do powiatu grodzkiego Koszalin/ Area B – suburban districts in relation to the urban district of Koszalin						
Koszaliński	39	21,4	12 115,7	25,6	11,1	108,1
Obszar C – powiaty peryferyjne w stosunku do obszarów o cechach aglomeracyjnych/ Area C – peripheral districts in relation to agglomeration areas						
Białogardzki	57	62,5	9818,2	29,4	11,5	104,2
Choszczeński	37	47,9	10 700,1	26,2	10,7	83,4
Drawski	33	62,1	11 019,1	26,6	9,2	104,4
Łobeski	36	52,9	9398,6	28,3	10,8	88,4
Szczecinecki	44	63,3	12 461,8	25,5	10,0	110,1
Świdwiński	44	49,5	11 239,3	27,1	8,7	94,9
Wałecki	38	60,8	12 969,1	19,2	9,0	111,6
Zachodniopomorskie	74	68,7	14 718,3	17,4	12,3	130,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego [www.eregion.wzp.pl]

Source: own study based on the data available at [www.eregion.wzp.pl]

Tabela 2. Dynamiki podstawowych wskaźników ekonomicznych dla badanych obszarów
Table 2. The basic economic indicator change in the studied areas

Zmienne/ <i>Variables</i>	Miasto/ <i>Town</i>		Powiaty obszaru/ <i>District of in area</i>		
	Szczecin	Koszalin	A	B	C
Dynamika liczby podmiotów MŚP na 1000 mieszkańców 2010/2006/ <i>Change in the SMEs number per 1,000 residents 2010/2006 [%]</i>	102,7	102,1	115,1	106,7	106,7
Dynamika liczby podmiotów nowo zarejestrowanych na 1000 mieszkańców 2010/2006/ <i>Change in the number of newly registered firms per 1,000 residents 2010/2006</i>	119,5	108,2	118,5	123,2	120,9
Średnioroczna dynamika zmian w dochodach PIT i CIT <i>per capita</i> w latach 2004-2009/ <i>Average annual changes in PIT and CIT income per capita in 2004-2009 [%]</i>	110,1	108,2	114,8	111,2	108,6
Średnioroczna dynamika stopy bezrobocia w latach 2006-2010/ <i>Average annual unemployment rate in 2006-2010 [%]</i>	103,1	92,0	100,3	94,3	94,5

Zródło: opracowanie własne
 Source: own study

Jak wynika z przedstawionej charakterystyki wyodrębnionych obszarów podmiejskich oraz peryferyjnych, poziom wskaźników opisujących koniunkturę gospodarczą tych powiatów znacząco odbiega od wielkości charakteryzujących powiaty o cechach aglomeracyjnych. Jednakże zidentyfikowanie oraz ocena skali natężenia zjawiska tzw. metropolizacji rozwoju, rozumianego w tym wypadku jako proces pogłębiających się różnic rozwojowych między dużymi ośrodkami gospodarczymi regionu a ich otoczeniem peryferyjnym, wymaga ujęcia dynamicznego, wskazującego na proces dochodzenia lub odchodzenia tych obszarów od lokalnych centrów wzrostu.

W celu ukazania tendencji w zamianie koniunktury w poszczególnych obszarach analizę wybranych wskaźników przeprowadzono w ujęciu dynamicznym dla lat 2005-2010. W analizie wykorzystano następujące wskaźniki: liczba podmiotów MŚP na 1 tys. mieszkańców, podmioty gospodarcze nowo zarejestrowane na 1 tys. mieszkańców, roczne dochody PIT i CIT *per capita* oraz stopa bezrobocia rejestrowanego. Dla obszarów A i C poziomy wskaźników przyjęto jako wartości średniej ważonej dla obserwowanej zbiorowości, jako wagi przyjęto liczbę mieszkańców powiatu. Uzyskane wyniki przedstawiono w tabeli 2.

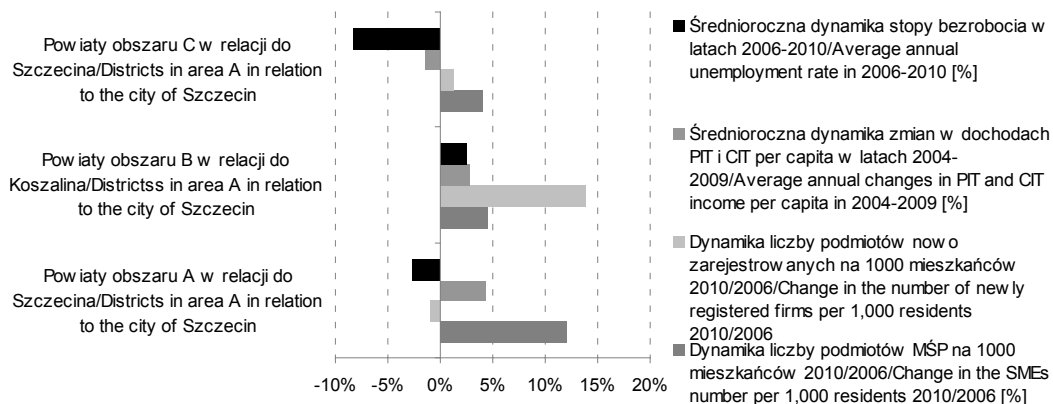
Wyniki przedstawione w tabeli 2 wskazują zarówno na różne tempo, jak i w niektórych przypadkach kierunek zmian w średniej dynamice obserwowanych kategorii ekonomicznych. Potwierdzić można więc tezę o zróżnicowaniu alokacyjnym aktywności gospodarczej wewnątrz województwa, natomiast z punktu widzenia założonej analizy istotną jest obserwacja tempa zmian w badanych wielkościach. W tym celu określono relacje poziomu dynamiki w wyodrębnionych obszarach podmiejskich oraz peryferyjnych w stosunku do odpowiadających im wielkości charakteryzujących obszary aglomeracyjne (tab. 3).

Graficzny obraz tempa dochodzenia lub odchodzenia obszarów podmiejskich oraz peryferyjnych do odpowiadających im lokalnych centrów wzrostu przedstawiono na rysunku 2.

Tabela 3. Relacja dynamiki wybranych wskaźników ekonomicznych
Table 3. The growth rates of selected economic indicators

Wyszczególnienie/ <i>Specification</i>	Powiaty obszaru/ <i>Districts in area</i>		
	A w relacji do Szczecina/ <i>A in relation to the Szczecin city</i>	B w relacji do Koszalina/ <i>B in relation to the Koszalin city</i>	C w relacji do Szczecina/ <i>C in relation to the Szczecin city</i>
Dynamika liczby podmiotów MŚP na 1000 mieszkańców 2010/2006/ <i>SMEs growth rate per 1,000 residents 2010/2006 [%]</i>	12,1	4,6	4,0
Dynamika liczby podmiotów nowo zarejestrowanych na 1000 mieszkańców 2010/2006/ <i>Dynamics of the number of newly registered entities per 1,000 residents 2010/2006</i>	-0,9	13,9	1,2
Średnioroczna dynamika zmian w dochodach PIT i CIT <i>per capita</i> w latach 2004-2009/ <i>Average annual growth rate in PIT and CIT income per capita during the period 2004-2009 [%]</i>	4,3	2,8	-1,4
Średnioroczna dynamika stopy bezrobocia w latach 2006-2010/ <i>Average annual change in the unemployment rate during the period 2006-2010 [%]</i>	-2,7	2,5	-8,3

Zródło: opracowanie własne
 Source: own study

Rysunek 2. Relacja dynamiki wybranych wskaźników ekonomicznych
Figure 2. The changes in values of selected economic indicators by district area

Źródło: opracowanie własne
 Source: own study

Podsumowanie

Wyniki przeprowadzonej analizy tempa dochodzenia tzw. obszarów peryferyjnych do lokalnych centrów wzrostu wskazują, iż w przypadku wyodrębnionych na potrzeby badania przestrzennie zróżnicowanych obszarów województwa zachodniopomorskiego efekty aglomeracyjne nie są jednoznaczne. Największe „rozprzestrzenienie” efektów ośrodka wzrostu widać w przypadku powiatu koszalińskiego (obszar B), który dla wszystkich analizowanych wskaźników wykazał wyższą tendencję wzrostu niż przyjęty jako punkt odniesienia powiat grodzki Koszalin. Efekt ten utrzymał się jednakże również w przypadku poziomu stopy bezrobocia, co w tej sytuacji oznacza, iż spadała ona wolniej niż na obszarze Koszalina. W przypadku obszarów peryferyjnych (obszar A i C) w stosunku do Szczecina widać również względną poprawę poziomu koniunktury – większość wskaźników wykazało wyższe tempo wzrostu przy jednoczesnej większej dynamice spadku stopy bezrobocia. Efekt „doganiania” widoczny był szczególnie w obszarze podmiejskim Szczecina i wyrażał się w dużo wyższej dynamice wzrostu liczby podmiotów MŚP przypadających na 1 tys. mieszkańców (podmiotów istniejących oraz nowo zarejestrowanych). Pełna ocena efektów aglomeracyjnych wymagałaby jednakże szerszego spojrzenia na problem doboru obszarów odniesienia, jak również uwzględnienia szerszego zakresu parametrów ekonomiczno-społecznych oraz wykluczenia efektów związanych z oddziaływaniem w ramach polityki regionalnej.

Literatura

- Churski P.** 2011: Obszary wzrostu i obszary stagnacji gospodarczej – kontekst teoretyczny. [W:] Globalization and inequality of nations (red. P. Krugman, A. Venables). *Quarterly Journal of Economics*, 110, 857-880.
- Lucas R.E.** 1988: On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 1. 3-42.
- Perroux F.** 1978: Uwagi o pojęciu „biegun wzrostu”. [W:] Teoria biegunów wzrostu (red. T. Grzeszczak). Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, 26-40.
- Rokicki B.** 2008: Teoria ekonomiczna a regionalne zróżnicowanie rynku pracy. Uniwersytet Warszawski, Warszawa.

Summary

The article examines the regional economic activity differences. The issue is a major problem of modern economics. The discussion explains reasons behind the observed differences in the development rate of individual regions, in local labour markets. The discussion also presents the classical and modern theories of regional development. A particular attention is paid to regional differences in Zachodnio-pomorskie voivodship.

Adres do korespondencji:

dr Agnieszka Jakubowska
 Politechnika Koszalińska
 Instytut Ekonomii i Zarządzania
 ul. Kwiatkowskiego 6e, 75-343 Koszalin
 tel. (94) 343 91 23
 e-mail: agnieszka.jakubowska@tu.koszalin.pl